

EN EMPIRISK PRISANALYSE

ENGROSPRISERNE 1855—1913

Af H. WINDING PEDERSEN

SOM en Fortsættelse af Prof. *Jørgen Pedersens* Bog om Arbejdslønnen og Detailpriserne i Danmark i Perioden ca. 1850—1913 har Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi nu udsendt en Analyse af Engrospriiserne i den nævnte Periode, udarbejdet af samme Forfatter i Samarbejde med cand. polit. *Strange Petersen*¹⁾. Iflg. Forordet var det oprindeligt Forf.'s Hensigt at belyse Prisudviklingen ved at beregne et almindeligt Engrosprisindeks paa Grundlag af dansk Materiale, men denne Tanke blev opgivet ud fra den Anskuelse, at der ikke kan tillægges et generelt Pristal nogen Mening eller Betydning²⁾. Arbejdet blev derfor i første Række koncentreret om et Studium af de enkelte Prisers og Prisgrupperes Bevægelser. Analysen er ikke saa behaviouristisk, som Bogens Titel maaske giver Indtryk af. Fremstillingen tager ikke blot Sigte paa at beskrive Prisudviklingen, men ogsaa paa at klarlægge dens Aarsager. Uanset om man er enig med Forf. m. H. t. Pristallenes Betydning, maa en saadan Undersøgelse af de enkelte Varers Prisdannelse hilses med Glæde. Et empirisk Supplement til den rent aprioriske, formelle Behandling af Problemerne ved Hjælp af de noksom bekendte, hinanden skærende Efterspørgsels- og Udbudskurver er i høj Grad tiltrængt. Og de Læsere, der stadig maatte holde fast ved Pristallene og Prisniveaubegrebet, kan trøste sig med, at Forf. ikke udelukkende beskæftiger sig med de individuelle Pri-

¹⁾ Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen: *An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855—1913*. Udgivet af Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi. Levin & Munksgaard, København, og Humphrey Milford, London, 1938, 260 S.

²⁾ Jfr. *Jørgen Pedersen*: »Prisniveauet« i *Westergaard-Festskriftet*, 1933, og Diskussionen mellem Dr. *Jørgen Pedersen*, cand. polit. *Niels Lindberg* og Prof. *Nybølle* i dette Tidsskrift, Aarg. 1933.

EN EMPIRISK PRISANALYSE

ENGROSPRISERNE 1855—1913

Af H. WINDING PEDERSEN

SOM en Fortsættelse af Prof. *Jørgen Pedersens* Bog om Arbejdslønnen og Detailpriserne i Danmark i Perioden ca. 1850—1913 har Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi nu udsendt en Analyse af Engrospriiserne i den nævnte Periode, udarbejdet af samme Forfatter i Samarbejde med cand. polit. *Strange Petersen*¹⁾. Iflg. Forordet var det oprindeligt Forf.'s Hensigt at belyse Prisudviklingen ved at beregne et almindeligt Engrosprisindeks paa Grundlag af dansk Materiale, men denne Tanke blev opgivet ud fra den Anskuelse, at der ikke kan tillægges et generelt Pristal nogen Mening eller Betydning²⁾. Arbejdet blev derfor i første Række koncentreret om et Studium af de enkelte Prisers og Prisgrupperes Bevægelser. Analysen er ikke saa behaviouristisk, som Bogens Titel maaske giver Indtryk af. Fremstillingen tager ikke blot Sigte paa at beskrive Prisudviklingen, men ogsaa paa at klarlægge dens Aarsager. Uanset om man er enig med Forf. m. H. t. Pristallenes Betydning, maa en saadan Undersøgelse af de enkelte Varers Prisdannelse hilses med Glæde. Et empirisk Supplement til den rent aprioriske, formelle Behandling af Problemerne ved Hjælp af de noksom bekendte, hinanden skærende Efterspørgsels- og Udbudskurver er i høj Grad tiltrængt. Og de Læsere, der stadig maatte holde fast ved Pristallene og Prisniveaubegrebet, kan trøste sig med, at Forf. ikke udelukkende beskæftiger sig med de individuelle Pri-

¹⁾ Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen: *An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855—1913*. Udgivet af Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi. Levin & Munksgaard, København, og Humphrey Milford, London, 1938, 260 S.

²⁾ Jfr. *Jørgen Pedersen*: »Prisniveauet« i *Westergaard-Festskriftet*, 1933, og Diskussionen mellem Dr. *Jørgen Pedersen*, cand. polit. *Niels Lindberg* og Prof. *Nybølle* i dette Tidsskrift, Aarg. 1933.

ser, men ogsaa behandler den almindelige Prisudvikling og Aarsagerne til det store Prisfald fra 70erne til op i 90erne.

Ialt gives Oplysning om de aarlige Gennemsnitspriser paa 89 forskellige Varer i Perioden 1855—1913. Kildematerialet har hovedsagelig været den kgl. grønlandske Handels Fakturaer over Varer, der er indkøbt til Eksport til Grønland, samt Noteringer fra de københavnske Mægleres Priskurant, en officiel Prisliste, hvori i Aarene 1808—1931 ugentlig offentligjordes en Række forskellige Varepriser. For de fleste Varegrupper Vedkommende har det været muligt at drage Sammenligning med tilsvarende udenlandske Prisoplysninger, og Sammenligningen viser, som man vilde vente, at de danske Priser i alt væsentligt har fulgt Verdensprisernes Bevægelser, selv om der findes visse Afvigelser. Det er derfor ikke nogen stor Mangel ved Bogen, at man for at kunne give et afrundet Billede af Prisforholdene har været nødt til at ty til udenlandske Kilder for et mindre Antal vigtige Importvarers Vedkommende, bl. a. for Jern, Kul og Bomuld.

Det har ikke været Forf.'s Hensigt først og fremmest at behandle danske Forhold — udover at tilvejebringe danske Prisoplysninger. Saadanne Problemer som den Hastighed, hvormed Prisbevægelserne indenfor de forskellige Varegrupper forplanter sig til Danmark, over hvilke Lande det sker, hvilke Prisgrupper der fører an i Bevægelsen, og hvilken Betydning disse Ting har for dansk Økonomi, berøres kun ganske periferisk. Bogen maa i det væsentlige karakteriseres som en Analyse af Periodens typiske Verdensprisbevægelser paa Grundlag af dansk Materiale. Naar en saadan Analyse kan foretages paa Basis af danske Prisoplysninger, beror det naturligvis paa, at de danske Priser følger Udlandets. Men naar de vigtigste Varers Priser paa Verdensmarkedet i Forvejen var kendt fra tidligere, udenlandske Undersøgelser, betyder den samme Kendsgerning naturligvis, at det er begrænset, hvor mange opsigtsvækkende Nyheder om den rent faktiske Prisudvikling man kan bringe for Dagen ved en Gennemgang af dansk Materiale. Og Priserne paa vore vigtigste Landbrugsvarer var jo allerede kendt fra Kapitelstaksterne. Saa meget desto større Interesse knytter der sig derfor til Forf.'s Fortolkning af Prisbevægelserne.

Forf. har inddelt de 89 Varer i to Grupper efter, hvor hyppigt deres Priser har været underkastet Forandring, og har kaldt de Priser frie (flexible), hvis Aarsgennemsnit har skiftet Højde mindst 25 Gange i Løbet af Perioden 1855—1913, og de Priser

b u n d n e (inflexible), der højst har ændret sig 24 Gange. Resultatet er, at de frie Prisers Gruppe kommer til at omfatte 61 Varer (Landbrugsvarer, Raastoffer, visse Tekstilvarer) og de bundnes 28 (mere forarbejdede, specialiserede Industrivarer).

For de frie Prisers Vedkommende er beregnet en Trend (11 Aars glidende Gennemsnit), der diskuteres for hver enkelt Vare eller Varegruppe for sig. Der ses bort fra monetære Fællespaavirkninger, og den enkelte Vares absolutte Pristrend — ikke blot Ændringer i de relative Priser — forklares ved Forandringer i den paagældende Vares Efterspørgselsforhold og Produktionsbetingelser (Raavarepriser, Teknik, Minefund, Transportomkostninger, det aftagende Udbyttes Lovs Virkninger).

I et følgende Kapitel tages de frie Prisers Trend op til samlet Behandling, og Spørgsmaalet, om en fælles, monetær Determinant har været virksom, drøftes. Et Indeks er beregnet for samtlige de frie Prisers Trendbevægelse — det viser i det væsentlige samme Forløb som en udjævnet Sauerbeck-Kurve — men som allerede nævnt tillægger Forf. ikke et saadant Indeks nogen Betydning. Det er, siges der, ikke noget repræsentativt Udtryk for alle Enkeltvarernes Prisudvikling, saaledes at de enkelte Priskurver kan beskrives med en Henvisning til Indekset, og det kan ikke benyttes til af de forskellige, afvigende Prisbevægelser at udskille Virkningerne af en fælles (monetær) Faktor, der har paavirket alle Priser i lige Grad. Til dette sidste kræves, at de af Individualaarsager fremkaldte, afvigende Prisforandringer udligner hinanden ved Dannelsen af Gennemsnittet, men hertil fordres igen, at de enkelte Priser er ukorrelerede, og dette er ikke Tilfældet.

Dog indrømmer Forf., at Indekset henleder Opmærksomheden paa et vist Fællestræk i Prisudviklingen. De fleste Priser viser en lignende Bølgebevægelse som Indekset eller i hvert Fald Tilløb dertil, og da Forf. skal tegne et Rids af den typiske Prisbevægelse, svarer Kurvens Form ganske til Indekset. Ganske vist understreges det, at de enkelte Kurver viser stærkt afvigende Forløb og deres Vendepunkter temmelig stærk Spredning i Tiden. Men der er dog en tydelig Koncentration af Maksima i 70erne og af Minima i 90erne, og Kurverne viser saa stor Ensartethed, at Forf. mener at maatte tage det Spørgsmaal op til Drøftelse, om denne Ensartethed skyldes en fælles Faktors Indvirkning paa de enkelte Priser.

Forf. antager nu, at hvis denne Fællespaavirkning har været af

monetær Art, maa den have indvirket paa alle Priser omtrent samtidigt og i nogenlunde lige Grad. De individuelle Priskurvers Minima omkring Midten af den studerede Periode udviser imidlertid saa stor Spredning, at de enkelte Varers Prisudvikling efter Forf.'s Opfattelse i Hovedsagen maa forklares ved individuelle Aarsager — undtagen i Tilfælde, hvor de paagældende Varer er nært forbundne i Produktion eller Efterspørgsel. Fællespaavirkninger benægtes dog ikke helt, men de har ikke været af den Type, der sædvanligt omtales i Pengeteorien, og Forf. mener ikke at kunne definere dem nærmere end at sige, at Prisforløbet foruden af Individualaarsager er blevet bestemt af den almindelige økonomiske Udvikling. Naar de individuelle Priskurver viser et bølgeformet eller V-formet Forløb, forklares det derfor ved, at Transportmidlernes Forbedring, de oversøiske Landes Inddragelse i Verdensøkonomien, Minefund samt Bessemer-Processen og andre tekniske Opfindelser i Periodens første Del medførte Tendens til Prisfald, medens det aftagende Udbyttes Lov gjorde sine Virkninger kraftigere gældende i den sidste Del af Perioden. Resultatet var et almindeligt Fald i Raavarepriserne i Begyndelsen og en Stigning i Slutningen. Hvad angaar Færdigvarerne, mener Forf., de som Helhed faldt gennem hele Perioden. Tekniske Fremskridt modvirkede her Raavareprisernes Stigning i Slutningen af Perioden, selv om de højere Priser paa Raavarerne gjorde Udslaget for de Varers Vedkommende, hvor Udgiften til Raastoffet udgør en væsentlig Del af Omkostningerne. At det almindelige Indeks viser et bølgeformet Forløb, kan forklares ved, at det er beregnet som et Gennemsnit af en Række Priskurver, af hvilke den overvejende Del af individuelle Aarsager viser lignende, nogenlunde samtidige Svingninger.

Men selv om nu individuelle Aarsager i Hovedsagen har været afgørende for Vendepunktets Beliggenhed paa de enkelte Priskurver, saa staar jo dog tilbage Spørgsmaalet om Kurvernes Hældning mod Koordinataksene. Selv om Minefund, faldende Transportomkostninger og tekniske Fremskridt i Perioden fra 70erne til 90erne betød Tendens til relativt lave Raavarepriser, og selv om dette medførte, at de frie Priser som Helhed kom til at ligge relativt lavt, er det ikke paa Forhaand nødvendigt, at dette relative Fald gav sig Udslag i et absolut Prisfald af netop den konstaterede Størrelse. Det kommer an paa, hvordan de andre Priser som Helhed har bevæget sig. De tekniske Fremskridt kunde betyde højere Aflønning til Produktionsfaktorerne i Stedet for la-

vere Priser, og Nedgangen i Transportomkostningerne højere Priser i de oversøiske Lande i Stedet for lavere i Europa. Maa man da ikke for at forklare de absolutte Prisbevægelser se sig om efter en fælles, monetær Determinant? Hvis ikke blot de frie Priser, men ogsaa de øvrige som Helhed var faldende fra 70erne til 90erne — og det var de vel — hvordan skal saa dette Fænomen forklares?

Man plejer her bl. a. at henvise til den faldende Guldproduktion og den større Efterspørgsel efter Guld som Følge af Sølvets Demonetisering, men Forf. vil ikke tillægge disse Faktorer nogen Betydning. Monetære Paavirkninger af Prisudviklingen sker via Indkomstniveauets Højde (Pengeindkomsten pr. Arbejdstime), og Forf. mener — efter et løseligt Skøn over Periodens økonomiske Udvikling — ikke, at Indkomstniveauet gik ned under det store Prisfald. Det almindelige Prisfald maa derfor i Hovedsagen, om ikke udelukkende, tilskrives Stigningen i Produktiviteten.

Dette lyder jo ikke meget forskelligt fra den gamle Forklaring, at Varemængden voksede stærkere end Pengemængden. Hvori ligger da det nye Synspunkt? Forf. siger, at Guldmængden kun kan paavirke (affect) Prisudviklingen ved at foraarsage Forandringer i Pengeindkomsterne, og saadanne Forandringer har ikke fundet Sted. Guldproduktionens Nedgang har derfor ikke paavirket Priserne. Ja, maaske er det rigtigt, at Impulserne til Prisforandringerne ikke er udgaaet fra Pengesiden, men Indkomstniveauet er vel medbestemmende for Prisudviklingen, selv om det er konstant. Kun hvis man nærer den noget statistisk prægede Opfattelse, at det er normalt for Indkomstniveauet at være konstant, kan man maaske forklare Prisfaldet udelukkende med en Henvisning til den større Produktivitet. Men skal man forklare, hvorfor Prisudviklingen var forskellig før 70erne, fra 70erne til 90erne og efter Aarhundredskiftet, saa maa man naturligvis foruden Ændringerne i Produktiviteten ogsaa tage i Betragtning, at Løn- eller Indkomstniveauet opførte sig forskelligt i de tre Tidsafsnit: Konstant Indkomstniveau i den midterste Periode i Mod sætning til stigende i den sidste og vel ogsaa i den første. Og paa Forhaand vil man tro, at Indkomstniveauets forskellige Udvikling i de tre Perioder hænger sammen med Guldproduktionens Størrelse. Den generelle Prisudvikling skulde altsaa trods alt have en monetær Determinant.

Forf. synes imidlertid at være af den Opfattelse, at Guldmængden i det hele taget ikke hører til de Faktorer, der bestemmer

Prisernes Trend. Forandringer i Guldmængden kan næppe fremkalde et almindeligt Prisfald, siges der. Højkonjunkturen standses ikke paa Grund af almindelig Guldmangel, men fordi de Lande, der er i Spidsen, taber Guld til andre, og hvis alle Lande udvidede Kreditten i samme Takt, og der ikke var Tegn til Inflation, vilde Kreditten næppe blive indskrænket, blot fordi man havde naaet den Grænse, Dækningsreglerne sætter. Snarere vilde »the monetary regulations or usages« blive ændret. Prisstigningen fra omkring Aarhundredskiftet tilskrives den stigende Løn i Forbindelse med de tiltagende Vanskeligheder med at fremskaffe Raastoffer. Stigningen i Lønnen — og formodentlig ogsaa i de øvrige Indkomster — antyder en monetær Ekspansion, men Forf. mener ikke, denne Ekspansion havde sin Aarsag i Guldproduktionens Omfang eller overhovedet paa Pengesiden. Mærkeligt nok ønsker Forf. ikke at uddybe dette Punkt nærmere, men antyder dog den Forklaring, at Lønnens Stigning skyldes Fagforeningernes voksende Styrke. Den monetære Ekspansion, Lønstigningen krævede, lettedes maaske ved den stigende Guldproduktion, men Forf. mener, den vilde være kommet i alle Tilfælde. De er af den Anskuelse, at der altid vil være en Tendens til stigende Priser i et Samfund med stærke Fagforeninger, og at de mere bøjelige Elementer i Systemet, herunder Pengevæsenet, vil indrette sig derefter.

Med andre Ord: Pengemængden synes — i hvert Fald for den studerede Perodes Vedkommende — at blive opfattet som en elastisk Størrelse, der i det lange Løb ikke øver nogen Indflydelse paa Priserne, men blot passivt tilpasser sig efter Omsætningens Krav, og Prisudviklingen bestemmes af Produktionsfaktorenes Pengeløn pr. Tidsenhed i Forbindelse med de tekniske Koefficienter. Men hvad bestemmer da Lønnens Højde? Herom faar vi intet at vide — udover, at Fagforeningernes voksende Styrke spillede en Rolle fra 90erne og fremefter. Lønnen tages som en udefra givet Størrelse, og Prisniveauet bestemmes altsaa efter en Art Produktionsomkostningsteori.

Vil man forklare Prisernes Langtidsbevægelser, og ønsker man at gaa helt til Bunds i Spørgsmaalet, forudsætter det dog naturligvis — for at blive i Forf.'s Tankegang — en Diskussion af Lønudviklingen. Hvorfor forblev f. Eks. Lønnen uforandret under Prisfaldsperioden? Den vigtigste bestemmende Faktor for Lønbevægelserne er utvivlsomt Konjunkturudviklingen. Jo længere og jo kraftigere Konjunkturstigningen er, des lettere opnaas Løn-

forhøjelser, og jo dybere og jo mere langvarig Depressionen er, des stærkere er Presset paa Lønnen, jfr. Lønbævægelserne i 70erne. Selve Prisernes Trend kan betragtes under en lignende Synsvinkel. Faldende Pristrend maa fremgaa af, at Opgangene er korte eller svage og Nedgangene stærke eller langvarige. Man har ment, at Opgangsperioden er kortere end Nedgangstiden under faldende Pristrend et vice versa. Forf. har — i det senere Afsnit om Korttidssvingningerne — undersøgt dette Spørgsmaal, men har ikke fundet Materialet tilstrækkeligt til hverken at bekræfte eller afkræfte Teorien. Men i hvert Fald kunde Lønnens Konstans tyde paa, at Opgangskonjunkturerne under det store Prisfald ikke har været særlig udprægede. Dette er vel ogsaa den almindelige Antagelse. (Jfr. dog Forf.'s Bemærkninger S. 144). At Lønnen ikke faldt i Nedgangsperioderne kan formentlig — i hvert Fald delvis — forklares ved, at de tekniske Fremskridt tillod en uforandret Løn, naar den ikke var steget i Højkonjunkturerne.

Har Opgangskonjunkturerne været forholdsvis svage, kan det skyldes, at Impulserne til Konjunkturopgang ikke har været særlig kraftige, eller at der af en eller anden Grund ret tidligt blev lagt en Bremse paa Opgangen. At formode, at Opgangsimpulsen var relativt svag, fordi Guldproduktionen ikke som i Perioden op til 1870 og i Tiden efter Aarhundredskiftet stadig opfordrede til monetær Ekspansion, falder ikke i Traad med Forf.'s Teori. Men vender vi os til de almindeligst fremhævede »reale« Opgangsimpulser — tekniske Fremskridt, Aabning af nye Markeder — saa skulde Betingelserne for kraftige Opgange jo netop efter Forf.'s Oplysninger have været gunstige. De lave Raavarepriser og Forarbejdelsesomkostningernes Nedbringelse ved de nye Opfinders Hjælp maa have været en stadig Opfordring til Produktionsudvidelse. Anser man det for karakteristisk for den kapitalistiske, industrielle Økonomi at vokse i Stød, vilde man saa ikke paa Forhaand vente udprægede Højkonjunkturer i den Periode, da det europæiske Fastlands Industrialisering for Alvor paabegyndtes?

Naar det, som det synes, ikke blev Tilfældet — undtagen i 70erne — ligger det nær at antage, at en eller anden Bremse har hvilet paa Konjunkturudviklingen. Var det den europæiske Landbrugskrise? Eller var Bremsen af monetær Art? Højkonjunkturerne standses ikke som Følge af generel Guldangel, men fordi de Lande, der ligger i Spidsen i Konjunkturstigningen, taber Guld til andre, siger Forf. Ja, men Omfanget af den Kreditekspon-

der kan foretages, inden Guldet tabes, kan være paavirket af den almindelige Guldmangel. Og naturligvis det Tidspunkt, da man som Følge af Guldtabet nærmer sig den Grænse, Dækningsreglerne sætter, og derfor tvinges til Kreditindskrækning. Jo større Guldproduktionen er, des længere kan Kreditekspansionen drives. Selv om det Land, der gaar i Spidsen, maaske ikke modtager noget af Nyguldet, saa vil den Omstændighed, at andre Lande modtager en Strøm af nyproduceret Guld, medføre, at Opgangen kan fortsættes længere, inden »Foregangslandet« taber Guld. Naar Lønninger og Priser under den faldende Pristrend ikke i samme Grad som i andre Tidsafsnit bragtes i Vejret i Opgangsperioderne, synes Aarsagen derfor meget vel at kunne være den, at Guldproduktionen ikke i samme Omfang som i Tiden før 1870 og i Perioden fra omkring Aarhundredskiftet tillod monetær Ekspansion.

Uanset om man vil godkende disse Ekstemporalbetragtninger over Konjunkturudviklingen, kan man næppe som Forf. benægte enhver Sammenhæng mellem Guldmængde og Indkomstniveau i den studerede Periode. At generel Guldmangel straks skulde blive imødegaaet ved Ændring af Dækningsreglerne eller Kasserereservens Størrelse eller ved Overgang til Brug af Checks, maa betvivles. Formodentlig har man dengang i Guldstandardens og de borgerlige Dyders Blomstringsperiode haft større Respekt for de en Gang vedtagne Regler end som saa. Forf.'s Teori om Lønnen som det faste Element og Pengevæsnet som det bøjelige passer maaske paa 1930'erne, men næppe paa Perioden 1855—1913. Skal vi for dette Tidsafsnits Vedkommende forkaste Pengemængden som en bestemmende Faktor i Prisudviklingen, kræver det i hvert Fald en nøjere Dokumentation og en Gennemgang af Tidens Konjunkturudvikling og monetære Historie. Hvordan virkede f. Eks. Guldeksporten fra England til U. S. A. efter Guldindløselighedens Genoptagelse i Amerika?

Et Par Bemærkninger om Pristal og om Prisniveaubegrebet: Er det rimeligt, at det skal være tilladt at tale om »den almindelige Prisbevægelse«, om »almindeligt Prisfald«, om, hvordan Priserne »som Helhed« har bevæget sig, og om »Indkomstniveauet«, men samtidig forbudt at benytte Udtrykket »Prisniveau« og at beregne Pristal? Rent umiddelbart vil man vel ved Ordet Prisniveau netop forstaa et Udtryk for Prisernes Højde som Helhed, og det synes derfor praktisk at bevare det i denne Betydning. Heller ikke synes det paa Forhaand utilladeligt i alle Tilfælde at benytte sig af Pristalsberegning til at illustrere Prisniveauets Bevægelser.

Noget andet er, at man mere eller mindre bevidst har forudsat, at man ved Pristalsberegninger kunde afsløre en fælles, lige stærk, monetær Paavirkning af alle Priser, og at Kritikken af denne Opfattelse har været berettiget og paakrævet. Det er næppe rimeligt at tænke sig, at monetære Kræfter paavirker alle Priser i samme Grad, undtagen — maaske — over meget lange Perioder, og kræver man yderligere af et Pristal, at de enkelte Priser skal være ukorrelerede, er det klart, at intet brugbart Indeks kan beregnes. Men naar nu Oprydningssarbejdet er gjort, hvorfor saa for Fremtiden møde op med alle mulige Forhaandskrav, som man ved ikke kan opfyldes? Naar man ikke gaar ud fra, at monetære Faktorer paavirker Priserne i lige Grad, hvorfor saa forlange af ethvert Indeks (undtagen Leveomkostningspristal), at det skal opfylde Betingelserne for at vise en saadan Paavirkning? Selv om man benytter sig af Begrebet Prisniveau og beregner Pristal over det, behøver dermed overhovedet intet paa Forhaand at være sagt om, hvilke Aarsager der er bestemmende for deres Højde. Definerer man Begreberne mere pragmatisk, synes Pristal og Prisniveaubegreb meget vel at kunne være til Nytte.

Vi har Brug for at tale om Prisbevægelsen »som Helhed« — indenfor mere eller mindre omfattende Varegrupper eller for alle Priser — selv om Prisernes Gennemsnit ikke opfører sig som et typisk statistisk Gennemsnit. Fordi vi har Brug for at efterspore Virkningerne af Kræfter, der vel paavirker alle Priser — eller i hvert Fald Hovedparten — i samme Retning, om ikke i samme Grad. Forf. taler selv om »den almindelige Prisbevægelse« og undersøger Prisernes Helhedstendens. Skal man foretage en saadan Undersøgelse, bør man naturligvis undersøge de enkelte Prisers eller Prisgrupperes Forløb, men det Spørgsmaal vil som Regel melde sig, hvor mange stigende Priser man f. Eks. kan se bort fra og dog karakterisere Prisbevægelsen som nedadgaaende. Her maa man skønne over de enkelte Prisers Betydning, altsaa i Virkeligheden foretage en Slags Vægttildeling og Indeksberregning, omend kun ved mere eller mindre artikuleret Hovedregning. Mon det ikke ogsaa i saadanne Tilfælde kan være til Støtte virkelig paa Papiret at beregne et Gennemsnit af Priserne med en eller anden Vægttildeling, der skønnes fornuftig i Relation til Formaalet. Er man paa Jagt efter Virkningerne af monetære Ændringer, synes det rimeligt at beregne Pristallet som den samlede Pris paa et repræsentativt Udvalg af Varer, vejet efter deres Betydning i Produktion og Omsætning. Da Pristallet ikke skal isolere

nogen lige stærk Paavirkning af alle Priser, kræves ikke uvejet Gennemsnit og heller ikke, at alle Prisgrupper skal vise nøjagtigt parallelle Bevægelser. Til Gengæld kan man naturligvis heller ikke udskille den monetære Indflydelse paa den enkelte Pris ved Division med Pristallet. Men derfor synes Indekset godt — benyttet med Forsigtighed — at kunne illustrere Prisudviklingens Hovedtræk. Forf.'s Angivelser af »den almindelige Prisbevægelse« følger ogsaa i det væsentlige deres eget Indeks. (Dette er ganske vist uvejet, men Vægttildeling vilde vel næppe have ændret Forløbet i afgørende Grad.)

Efter Prisernes Trend behandler Forf. Korttidssvingningerne, Afvigelserne fra Trenden. Prissvingningerne deles i dem, der har deres Aarsag paa Efterspørgselssiden (Konjunktursvingningerne), og dem, der skyldes Ændringer i Produktionen (Svingninger i Høstudbyttet, regelmæssige Bevægelser i Produktionen som Svine- og Kaffeecyklerne). Den første Slags kendes paa, at Pris og Produktion er positivt korrelerede, medens det omvendte er Tilfældet med den anden Art af Prisbevægelser. Forf. gennemgaar de enkelte Varer og Varegrupper og forklarer Prissvingningernes Karakter og Amplitude ved Efterspørgsels- og Udbudets Elasticitet og Variabilitet (Spillerummet for Efterspørgsels- og Udbudskurvernes Forskydninger). Med særlig Interesse læser man Afsnittet om Landbrugsvarerne, hvori Forf. i Modsætning til de fleste andre hævder, at Kornpriserne kendeligt paavirkes af de almindelige Konjunkturbevægelser. Et Indeks for Kornpriserne følger nogenlunde Jernprisernes Svingninger.

Efter Gennemgangen af de enkelte Priskurver sammenlignes deres Svingninger i Henseende til Hyppighed, Regelmæssighed, Amplitude, Tidsfølge og Priscyklens Varighed.

Bogens sidste Afsnit behandler de bundne Priser, hvis Kurver viser en karakteristisk Trappeform i Modsætning til de frie Prisers mere jævne Svingninger. De bundne Priser har som bekendt i de senere Aar tiltrukket sig megen Opmærksomhed, og en hel Del statistisk Materiale er efterhaanden blevet fremskaffet til Belysning af deres Ejendommeligheder. Men denne Statistik stammer for største Delen fra Tiden efter Verdenskrigen, og det er derfor saa meget mere interessant, at Forf. i Grønlandske Handels Arkiver har fundet et Materiale, der viser bundne Priser helt tilbage til 1855. Bundne Priser er altsaa ikke udelukkende et moderne Fænomen.

En Opløsning i Trend og Korttidssvingninger som for de frie Prisers Vedkommende lader sig ikke foretage, naar Talen er om bundne Priser. Konjunkturbevægelserne giver sig kun svage Udslag i de enkelte Priskurver. Navnlig er Prisnedsættelserne efter Højkonjunktorens Afslutning stærkt forsinket. Ser man paa de bundne Priser under eet, finder man dog, at Prisforhøjelser er særlig hyppige i gode Aar og Nedsættelser i daarlige. Om de bundne Prisers Langtidstendens lader sig intet sige med Bestemthed.

Har Forf. saaledes forøget vor Viden om de bundne Priser ved at fremdrage og behandle et nyt og interessant Materiale, saa bidrager Bogen temmelig lidt til Forklaringen af, hvorfor visse Varer faar bundne Priser. En Gennemgang af de enkelte Varers Prisdannelse saadan som for de frie Prisers Vedkommende er ikke foretaget, og Afsnittet om de bundne Priser er i det hele ret kort. Visse Betingelser for, at Priserne kan holdes konstante i længere Perioder, og Omstændigheder, der begunstiger en saadan Stabilisering, diskuteres, men Forf. synes at gaa ud fra, at Prisstabiliseringen vil blive foretaget, blot den er mulig. Det siges saaledes S. 230, at det er klart, at en Monopolist vil holde Prisen konstant, hvis Mulighederne derfor er gunstige. Man behøver blot at tegne et Diagram og forskyde Efterspørgselskurven for at se, at der under dynamiske Forhold kræves ganske særlige Betingelser for, at det efter gængs Monopolteori skal være fordelagtigst for Monopolisten at holde Prisen konstant. Naar Prisstabiliseringen er saa hyppig, kræver den derfor en særlig Forklaring.

I Betragtning af den foranstaaende, langstrakte Kritik bør der maaske gøres opmærksom paa, at den er rettet mod begrænsede Afsnit af det foreliggende Værk. Bogens bedste Afsnit er efter Anmelderens Skøn Kapitlerne om de individuelle frie Prisers Trend og Korttidsbevægelser, der optager godt Halvdelen af Pladsen, og hvori man faar mange interessante Illustrationer til de enkelte Varers Prisdannelse.
